

DESFACEREA CĂSĂTORIEI PRIVITĂ PRIN PRISMA LEGISLAȚIEI DINAINTE DE APARIȚIA CODULUI CIVIL ROMÂN DE LA 1864 DIVORȚUL ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

VLADIMIR MĂTUȘAN*

Abstract *In the present paper we analyze the significance of the dissolution of the marriage, the reason for divorce, the most important reason for divorce in Țara Românească, the proceeding of divorce, the institution of the divorce, which was the reaction of the society at the end of XIII-century and the beginning of the XIX century regarding the divorce, the legislation from the XIX-century regarding the divorce, aspects related to the reason why people married split-up, the role of the parents in the live of the young married people.*

We also intend to clarify the most important reasons for divorce in Țara Românească according to the legislation from that period and to examine different case of divorce.

Keywords: *Divorce, reasons for divorce, proceeding of divorce, family, dissolution of the marriage.*

În cuprinsul prezentei lucrări vom analiza motivele care stăteau la baza desfacerii căsătoriei, legislația privind desfacerea căsătoriei, procedura de desfacere a căsătoriei, precum și diferite cazuri de divorț, împreună cu motivele de divorț invocate de către cel ce dorea desfacerea căsătoriei. Încă din vechi timpuri instituția căsătoriei a fost studiată de către istorici, întrucât aceasta a reprezentat dintotdeauna nucleul societății,

* Prep. univ. Facultatea de Drept Cluj-Napoca, Universitatea „Dimitrie Cantemir” București.

fie că vorbim despre societatea de atunci fie că vorbim despre societatea de azi, tocmai pentru aceste motive vom face o mică trecere în revistă a situației familiei din vremea Regatului Dac, urmând ca mai apoi sa revenim la perioada de dinainte de apariția Codului Civil de la 1864.

Dacă în perioada Regatului Dac familia era patriarhală, în literatura de specialitate s-au purtat discuții în legătură cu faptul că dacă a fost o familie monogamă sau poligamă.¹

Cu privire la formele căsătoriei, este menționată „cumpărarea soției pentru această epocă. Procedul este întâlnit la majoritatea popoarelor din antichitate, implicând pentru femeia căsătorită o stare de inferioritate. Potrivit relatărilor lui Ovidiu, femeia este supusă la muncile cele mai grele. De asemenea ea putea fi pedepsită cu moartea în caz de infidelitate”.²

În privința căsătoriei „peregrinii daci puteau încheia căsătorii întrebuintând formele lor juridice (*secundum leges mores que peregrinorum*), fără a produce efectele căsătoriei reglementate de dreptul roman”³, însă „dacă un cetățean roman se căsătorea cu o peregrină ce avea *ius conubii*, căsătoria lor era o căsătorie romană iar copii rezultați dobândeau cetățenie romană. Dimpotrivă, dacă un cetățean roman se căsătorea cu o peregrină care nu obținuse *ius conubii*, aceasta nu avea valoarea unei căsătorii și copilul urma soarta mamei”.⁴

Revenind la vremuri mai apropiate de zilele noastre, ca și o ierarhizare a motivelor de divorț din Țara Românească am putea menționa ca în fruntea motivelor de divorț se află separarea pentru traiul rău 209 jalbe invocă acest motiv, din care 168 aparțin soțiilor și 41 soților. „Traiul rău” îmbracă diferite forme, de la violența verbală și până la cea fizică, de la amestecul părinților și până la tirania soacrei, definește Sfânta Pravilă „vrăjmășia vieții”. Glavele 183, 184, 185, 220 descriu într-o serie de articole traiul rău și maniera în care acesta poate fi invocat ca motiv de separare, atât de către bărbat, cât și de către femeie. „Muierea poate să

¹ Corina Buzdugan, *Elemente de istoria statului și dreptului românesc*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2006, p. 16.

² *Idem*, p. 16.

³ *Idem*, p. 26.

⁴ *Ibidem*.

ceară voe de la judecătoria besearicii să se despartă de bărbatul ei când o bate fără de seamă și-i face rane cu arme”.⁵

Din zaceala a doua aflăm că judecătorul consideră „bătaia adevărată” numai atunci când „femeia nu poate grăi către judecătorul să nu-și pună jalbă”.⁶ Mai departe Glava 185 recomandă soțului ce tipuri de bătaie poate aplica soției sale fără a fi pedepsit pentru că bătaia nu este văzută ca o umilință ci ca o îndreptare. Plecând de la această definiție bărbatul primește dreptul de a-și pedepsi soția „când va fi cu vină” și se recomandă bătaia cu măsură și cu blândețe.⁷

În aceste condiții, violența domestică violent întâlnită în mai toate jalbele înaintate autorității eclesiastice nu reprezintă întotdeauna un motiv serios de separare. Soborul nu interzice soțului să-și pedepsească soția ci încearcă doar să înscrie această violență domestică în anumite cadre: în primul rând, bătaia să fie aplicată numai atunci când într-adevăr soția merită și se arată neascultătoare și se arată neascultătoare, lăsând soțului libertatea de-a defini „vinovăția”; în al doilea rând dorește, făcând apel la milă să îmblânzească agresivitatea masculină. Cum în jalbă, de regulă, soții declară anii de căsătorie și copiii pe care îi au împreună, putem stabili că primii șapte ani sunt cei mai critici. Luxandra și Iordache ajung din nou în fața instanței la numai doi ani de căsătorie și trei zapise de împăcare: Neacșa din Răzvad, Județul Dâmbovița, dă jalbă după trei ani; Adriana cere despărțirea după patru ani; Maria și Ianache, bărbier din mahalaua Popa Soare, se despart după șapte ani și având doi copii. Iese din acest tipar Neacșa din București care își reclamă soțul după 40 de ani de căsătorie și în timpul căroră au rezultat 20 de copii, din care mai trăiau doar patru la acea dată. Ca soț și soție cei doi se studiază reciproc. Lipsa afecțiunii se exprimă violent și ajunge să nu-i mai țină împreună pe soți în ciuda unei bunăstări materiale.⁸

Cuvintele folosite pentru a arăta incompatibilitatea afectivă sunt foarte dure: scârbă, urâciune, neunire, scârnăvie, dezgust, alteori partenera

⁵ *Îndreptarea legii*, p. 180.

⁶ *Idem*, p. 181.

⁷ *Idem*, p. 182-183.

⁸ Constanța Ghițulescu, *În șalvari și cu ișlic. Biserica, sexualitate, căsătorie și divorț în Țara Românească a secolului al XVIII-lea*, București, 2004, p. 252.

refuză să-și îndeplinească atribuțiile conjugale ca semn de protest contra unei căsătorii pe care n-a dorit-o și pe care n-o dorește, susținând în fața instanței că nu l-a plăcut pe șot nici înainte de căsătorie, că nu-l place nici acum. Bărbatul la rândul său, refuză să se apropie afectiv de soție, găsimdu-și refugiu în băutura sau într-o relație extraconjugală.

Femeia este cea care preia inițiativa, plângându-se ca partenerul n-o tratează ca pe o soție. „Nu mă are ca pe o soție”, iată sintagma regăsită pe buzele a zeci de femei. Îmbracă această construcție doar o componentă economică sau ascunde și una afectivă? Amândouă la un loc, căci în zapisele de împăcare bărbați și femei se angajează să se iubească, să se respecte și mai ales să aibă grijă unul de celălalt.⁹

Viața în comun presupune o serie de așteptări din partea fiecăruia, așa cum remarcă A. Farge și M. Foucault în cartea lor despre dezordinea familiei în Franța secolului al XVIII-lea. Cuplul așteaptă de la viața comună următoarele: stabilitatea economică, obligativitatea fiecăruia de a spori economiile cuplului și nu de a le risipi, o oarecare armonie afectivă, respectul și păstrarea onoarei familiei. În jurul acestor așteptări se vor articula atât jalbele soțiilor, cât și cele ale soților; 168 de femei au invocat „vrăjmășia” bărbatului pentru a se separa. Dar termenul îmbracă forme diferite de la o jalbă la alta. Pentru unele femei, traiul rău fiind asociat cu violența verbală și cea fizică, pentru altele cu risipirea zestrei și umbletele soțului pe la cârciuma. Suferința masculină pare mai degrabă simbolică și se construiește în jurul reputației, onoarei. Gâlceava poate izbucni din orice: ruperea unei ramuri din grădină, neprepararea hranei, lipsa focului din vatră, urletele copiilor, gelozia. Alteori motivele sunt mult mai prozaice: nu vrea să locuiască la țara unde soțul are slujbă, îi este urât bărbatul, pur și simplu, sau îi miroase gura soției și ca atare n-o poate suporta. Violența verbală deschide seria neînțelegerilor. Luxandra din București povestește că Iordache „apururea strigă în vileag dă mă face curvă și hoța și zice că nu mă are de soție și, când vine beat, cu fuga scap de el că sare cu toporul asupra mea”.¹⁰

Strigarea în gura mare și în auzul vecinilor constituie o mare

⁹ *Idem*, p. 257.

¹⁰ *Idem*, p. 258.

necinste adusă femeii, căci ceilalți pot urma exemplul soțului și o pot necinști la rândul lor, și cu același tip de înjurături. Bărbatul apare ca un sprijin, ca un apărător al cinstei și a reputației femeii în comunitate, care când el neagă legăturile conjugale stabilite între ei, recunoașterea statutului femeii măritate din partea comunității devine îndoielnică. Violența verbală însoțește violența fizică, ambele fiind mai totdeauna provocate de alcoolism. Uneori în cererile adresate puterii, femeile nu vor neapărat separarea, ci mai degrabă intervenția sub orice formă pentru a-l convinge pe soț să renunțe la alcool, să nu mai risipească agoniseala, și mai ales să-și hrănească familia. Bătăile sunt deseori crunte și dincolo de palme sau pumni, orice obiect ieșit în cale poate deveni arma. Pistolul, pușca, toporul, tesla, cuțitul, sabia, iataganul, bastonul, ciomagul, părul, scaunul se transformă în instrumente ale torturii. Barbu pescarul, de câte ori se întoarce de la cârciumă, își bate nevasta, și asta după ce i-a risipit toată zestrea. Iată ce povestește Safta după ultimă bătaie: „viind el iarăși beat acasă-și, la patru ceasuri din noapte, după ce ar fi bătut-o foarte rău, ar fi făt și cu cuțitul în spate să o junghe și cum că de nu ar fi sărit vecinii să o scotă putea să i se întâmple și primejdie de moarte.” Soțul a risipit zestrea și averea comună pe băutură. A risipi zestrea sau a vinde lucruri din casă constituie o conduită dezordonată din partea partenerului. Economia, și așa precară a multor cupluri, nu supraviețuiește în atare condiții. Soția cere ajutorul celor din jur pentru a salva zestrea sau a prezerva patrimoniul familiei. Neagă din Vlăicuiesti, județul Ialomița, își acuză soțul că nu o chivernisește și că nu-i aduce de cheltuială, ba mai mult, că în vremea răzmeriței a lăsat-o singură fără mâncare și fără protecția necesară. Femeia notează aici cum situația economică a cuplului s-a deteriorat cu fiecare zi, iar bărbatul, care avea obligația de a chivernisi casa, s-a sustras acestei îndatoriri, acceptând chiar ca ea să părăsească căminul pentru a se întreține singură.¹¹

De asemenea, gelozia provoacă furia bărbatului, soțul gelos își varsă cu furie întreaga bănuială, întemeiată sau nu, asupra nevastei. Toate aceste scene de violență extremă sunt posibile și din cauză că în mentalitatea vremii femeia, prin căsătorie, devine „proprietatea

¹¹ *Ibidem.*

bărbatului” de care el poate dispune așa cum dorește. Soțul se laudă de multe ori la cârciumă că are puterea să-și omoare soția, să-i dea foc sau s-o spânzure, întrucât îi aparține și nimeni nu-l poate împiedica. Biserica, adepta axiomei inferiorității femeii și implicat a rolului de educator pe care îl are bărbatul, sub orice formă, chiar cu violență fizică, nu ia deloc în seama acuzațiile soției la o primă înfățișare, mai ales dacă urmele agresiunii masculine nu mai sunt vizibile. Ea se mulțumește să-l dojenească pe soț și să-i ceară soției să se întoarcă acasă și să se supună, sperând ca lucrurile vor reveni pe făgașul normalității și certurile vor rămâne în sfera tolerabilului.

Amestecul familiei în viața cuplului se manifesta în permanență. Soacra este de departe prezenta cea mai vizibilă și cea mai contestată, și de o parte și de alta. Personajul principal în neînțelegerile conjugale nu este soacra-mare, ci soacra-mică. Ea continua să fie alături de fiica și după nuntă, făcându-și simțită prezența și la propriu și la figurat. Alături de mama-soacră se găsesc și ceilalți membri ai familiei care intervin în viața tânărului cuplu. Nouă tați au dat jos jalba la Mitropolie și s-au antrenat în procesul de divorț în numele fiicelor. Fiecare soț menține în ciuda căsătoriei legături foarte puternice cu propria familie, astfel încât injuriile aduse devin motive de ceartă și chiar de separare. După o ceartă sau bătaie zdravănă, soția așteaptă momentul prielnic, își încarcă toată zestrea într-o boccea și pleacă. Rareori se întâmplă ca tatăl să-și trimită fiica înapoi. În acuzațiile purtate la Mitropolie părinții fetei sunt în frunte, devansându-i cu mult pe cei ai bărbatului. Andrei străinul din mahalaua Biserica cu Brad motivează ca neînțelegerile sale cu soția se datorează intervențiilor cotidiene ale soacrei în viața lor de cuplu. Gheorghe hangiul pretinde că motivul neîmpăcării sale cu soția îl constituie tatăl acesteia care l-a bătut chiar în ziua de Sfântul Vasile și apoi l-a dat afară din casă, purtându-l prin judecați. Iana din mahalaua Flamanda da jalba împotriva soțului ei, Ghionea, și împotriva celor cinci copii ai acestuia. Motivul îl constituie neînțelegerile dintre fiică ei și feciorii lui, aceștia din urmă reclamând cu violență participarea fetei „la lucrul al viii, al casii și la secere”. Iana așteaptă ca Preasfinția Să să-i facă dreptate, dar stupoare, acesta o sfătuiește să-și trimită fiica „la un lucru de pliveala al viii, la grădina, la pliveala și la lucru casii.” Încă o dată, puternică solidaritate

familială care merge dincolo de căsătorie și care este pusă în practica îndeosebi de tați în apărarea fiicelor și de frați în apărarea surorilor, împotriva soților acestora.¹²

Dacă există o tiranie masculină, documentele ne dezvăluie și o tiranie feminină. Ceea ce-i supăra cel mai tare pe soți este cicăleala. Din documentele studiate am găsit numai 41 de cazuri în care bărbați invoca imposibilitatea conviețuirii comune din cauza conduitei soțiilor. Unele din aceste jalbe se prezintă ca o contra-jalba ajungând la Mitropolie imediat după jalba înaintată de către soție. Atât în aceste jalbe cât și în construirea apărării, soții se arată nemulțumiți de limbuția și iuțimea firii femeilor, de nesupunerea, lenea, risipă și hoția acestora. El considera că trebuie să muncească și să aducă totul în casă, sarcina chiverniselii menajului revenindu-i femeii. Ea trebuie să asigure hrană cotidiană, să aibă grijă ca soțul și copiii să primească cămăși curate și cârpite la timp, să aducă apa, să întrețină focul. În plus, ea trebuie să se arate supusă, să nu-și contrazică bărbatul, să nu-l cicălească prea mult, să nu părăsească casa fără acordul lui, să nu se amestece în afacerile lui, să nu fure.

La 4 octombrie 1774, când Maria din Mahalaua Fântâna Boului își reclamă soțul ca de șapte ani o bate, o căznește și n-o chivernisește, vecinii din cele două mahalale, unde cuplul a locuit în ultima perioadă, se arata indignați de îndrăzneala ei. Mărturiile lor conturează portretul „femeii afurisite” și pe cel al „soțului bun și gospodar”. De partea cealaltă se afla soția. Comunitatea nu poate înțelege comportamentul ei, dat fiind bunul renume al soțului.

Punctul comun al tuturor mărturiilor îl constituie conduita ei dezordonată care contribuie la „defăimarea” soțului în mahala. Toți vecinii revin asupra necinstei provocate de ocările pe care Marica le striga în gura mare în casă, în curte, în uliță, la cârciumă, în auzul tuturor.¹³

Limbuția femeii se manifestă printr-o colorată vigilență verbală. O sumedenie de înjurături și ocări sunt aruncate asupra bărbaților și depășesc cu mult imaginarul masculin. O parte dintre acestea sunt folosite și pentru soacră, la care se mai adăugă: curvă bătrână, scroafă bătrână,

¹² Constanța Ghițulescu, *op. cit.*, p. 271.

¹³ *Idem*, p. 272.

cățea. Iacovache, logofăt de taina din București, refuza să se mai împace cu Ruxandra, fiica Saftai Picătură. După ce l-a acuzat de toate relele din lume, inclusiv că a umplut-o de sifilis, e rândul lui Iacovache să vorbească despre patimile îndurate alături de Ruxandra, care nu e deloc un înger, așa cum aceasta s-a prezentat în prima jalbă. Într-un an și jumătate cât au fost împreună, Ruxandra n-a conținut să-l ocărăscă, „făcându-mă mai întâi că sunt mojicu și varvar și că n-am fost deopotrivă ei.”¹⁴

Rareori violența verbală feminină este însoțită și de cea fizică. Din 41 de bărbați doar trei se plâng că au fost atacați efectiv de către soțiile lor, dar forța fizică n-a fost niciodată un atu al femeilor. Acuzațiile de vrăjitorie cu scopul de a răpune viața soțului se alătură celorlalte. Soborul nu prea ia în considerare acest tip de acuzații și nici nu le transformă în capete de acuzare, pur și simplu le trece cu vederea.

În Țara Românească, sexul se afla atât în sarcina Bisericii cât și în cea a poliției. Biserica se ocupa în exclusivitate de cele care vorbesc de acte ilicite comise de actorii căsătoriei. Astfel, ea primește spre instruire 68 de cazuri în care partenerul cere separarea datorită unei conduite asociată cu desfrâul sau cu adulterul, iar alte două în care moartea a pus capăt adulterului. Bărbații se afla în frunte cu 58 de jalbe, iar femeile cu numai 12.¹⁵

Pravila acorda o oarecare indulgență desfrâului masculin însă este strictă în ceea ce privește desfrâul feminin. Pe parcursul a 21 de articole, glava 215 analizează desfrâul feminin, trecând prin toate formele pe care le-ar putea îmbrăca, și oprindu-se la cel masculin numai în trei articole. Aceeași disproporție se sesizează și în celelalte capitole care fac referire la curvie și preacurvie. Pentru o femeie nimic nu poate justifica alegerea unei relații extraconjugale, nici sărăcia, nici zgârcenia bărbatului, nici neputința conjugală, nici neglijența sexuală. Odată cu despărțirea ea își pierde toată zestrea și toate darurile de nuntă.¹⁶ În schimb, un bărbat nu

¹⁴ *Ibidem*

¹⁵ L. Stone, *Road to divorce*, p. 256 – 267. În Anglia toate femeile se află în frunte atunci când este vorba de excesele sexuale.

¹⁶ *Îndreptarea legii*, glava 215, zaceala 2, p. 221.

pierde nimic, denunțat ca desfrânat, el se obliga numai să restituie zestrea soției și darurile făcute.¹⁷

În anul 1783, Codul Penal, rămas în manuscris definește adulterul în felul următor: „Bărbatul ce va avea femeia sa și să va împreună cu alta sau femeia ce va avea bărbatul său și să va împreună cu altul se cheamă că fac preacurvie”. Ambele coduri prevăd pedepse deosebit de grele pentru persoana adulteră. În „Îndreptarea Legii” pedepsele se aplică în funcție de locul unde se desfășura adulterul. Adulterul comis în interiorul casei și în patul comun dă dreptul soțului să ucidă soția și amantul fără să fie pedepsit. În afara casei, el nu poate să facă decât să ceară despărțirea și să obțină, ca o compensație, zestrea. Și în „Codul Penal” sancțiunile au în centrul lor pe femeia adulteră, dar aici nu mai este vorba de ucidere, între 1652 și 1783, bărbatul a pierdut acest drept, chiar dacă nici în perioadă anterioară nu a uzat de el și nici puterea nu l-a încurajat s-o facă, el a existat totuși, cel puțin la nivel teoretic.¹⁸

Cuvintele, pentru a caracteriza o conduită feminină desfrânată, sunt foarte dure. Femeia poartă numele de „curvă adevărată”, iar poftele ei sexuale o apropie de animalitate. Bântuie pe uliță, pe la cârciumi sau în băile publice, în căutarea de plăceri trupești și uneori nici o pedeapsă nu o poate înfrâna. După prevederile Pravilei, nici o femeie nu are voie să-și părăsească căminul fără acordul soțului ei, cu excepția rudelor pe care le poate vizita. Ieșirea ei din sat sau mahala nu o transformă într-o „curvă” dar naște suspiciuni cu privire la comportamentul ei, și mai ales, cu privire la fidelitatea conjugală care este pusă la îndoială de soț. Dincolo de umblete, unei curve i se asociază și alte păcate, fură, bea, și petrece cu oameni străini. Ca în toate cazurile, și în aceste situații, locul vecinilor la defînirea desfrâului rămâne esențial. Prezența unei femei măritate la cârciumă, în compania unui alt bărbat, se remarcă cu ușurință, iar soțul este informat de îndată. Bârfă circula cu repeziciune, punându-l pe soț într-o situație delicată, fiindcă, deși nu și-a văzut nevasta cu ochii lui, se afla în gura tuturor.¹⁹

¹⁷ *Idem*, glava 215, zacealele 7, 8, 9, p. 222.

¹⁸ Constanța Ghițulescu, *op. cit.*, p. 283.

¹⁹ *Idem*, p. 285.

Plecarea soțului în călătorie de afaceri constituie un alt moment în care femeia rămasă singură se orientează spre un alt bărbat capabil să ia asupra-și îndatoririlor economice în schimbul unor servicii de natură sexuală. Femeia își justifica în acest sens alegerea, în timp ce soții mărturisesc că au plecat pentru o perioadă lungă fără să lase de hrană familiei. Luând în seamă aceste argumente, părinții clerici le atribuie o parte din vina păcatului, admițând tacit necesitatea unor astfel de raporturi ilicite, provocate în mare parte de sărăcie, și silindu-i pe soți să treacă peste necinstea suferită determinată în mare parte și din cauza lor.

Zoița din Mahalaua Popa Nan, pleacă în căutarea bărbatului ei la câteva zile după ce constata prelungirea absenței acestuia de acasă. Cercetând în stânga și în dreapta, dând detalii cu privire la înfățișarea soțului și descriind în amănunte hainele cu care era îmbrăcat înaintea dispariției, afla că acesta ar fi fost văzut în Buzău. Zoița își găsește în sfârșit bărbatul viu și nevătămat în cetatea lui Vintilă Voda. Matei călărașul nu se arată prea impresionat de efortul soției și nici nu se grăbește s-o urmeze, sfătuind-o să plece promițându-i că va veni și el peste puțin timp. Obosită și fără calea de ieșire, Zoița revine acasă, cerând despărțirea.²⁰

Abandonul feminin este însoțit întotdeauna de o conduită desfrânată sau de hoție. O soție nu pleacă niciodată singură, ea fuge cu un oarecare: o slugă din casă, cu un arnăut sau soldat aflat în trecere prin mahala, cu nașul și chiar cu cumnatul cu un vecin sau un tovarăș de afaceri al soțului după ce a golit casă. Înainte de a cere separarea, bărbatul are obligația de a cerceta și a întreba din trecător în trecător, că poate se va ivi cineva să-i ofere informațiile necesare pentru a decide într-un fel sau altul. Zambila de la Cucuteni, județul Dâmbovița, fuge „în lume” cu un țigan lăieș, abandonându-și cei cinci copii și soțul după 19 ani de căsătorie. Un an și jumătate, Stan a căutat-o „peste patru județe” și n-a putut să-i dea de urmă. El are tot interesul s-o facă căci Zambila i-a luat toți banii și toate sculele din casă. Pentru a grăbi procesul Stan aduce 13 martori din sat și din împrejurimi care confirmă eforturile susținute ale

²⁰ Biblioteca Academiei Române, mss. 644, ff. 31^v - 32^v, 31 august 1801.

bărbatului în încercarea de a-și găsi soția.²¹

Spre deosebire de soție, soțul poate cere separarea după o perioadă de timp mult mai redusă, un an, doi, trei ani de absență și să nu i se ceară împlinirea sorocului de absență de cinci ani. Se poate spune că singurătatea masculină este mult mai grea în comparație cu cea feminină, că deși „inferioară” și „neajutorată” după cum se crede în epocă, femeia se descurcă mai ușor decât bărbatul.

Stan primește divorțul după un an și jumătate, în timp de Gherghina are obligația de a aștepta cinci ani, răgaz cerut de lege. Abandonul feminin este judecat mult mai aspru, întrucât părăsirea căminului presupune „alterarea” fidelității conjugale a femeii măritate.

Un exemplu în care căutarea durează mai mult; șapte ani și jumătate soția încearcă să-i dea de urmă, întrebând la toate cârciumile, pe la toți negustorii, alergând colo unde „informatorii” îi spuneau că a fost văzut. Neacșa migrează din casă în casă și din stăpân în stăpân, câștigându-și existența cu lucrul mâinilor și cu furcă de tors. Nesiguranța și solitudinea o aduc în pragul disperării și crede că numai un alt bărbat o poate salva de mizeria extremă în care zace de șapte ani. Întreg discursul femeii se concentrează pe această necesitate umană, căsătoria, căci singură și fără părinți nu se poate ancora niciunde, mai ales că ai ei, „supărați și neajunși și împresurați de necazurile ce au” nu vor să se implice în nici un fel, refuzând s-o primească în casele lor. Recăsătoria se prezintă ca o rază de speranță care ar ajuta-o să scape de foame, de „golătate și nestatornicie”. Ca martori pentru toate eforturile și suferințele pe care le-a îndurat, Neacșa îi invocă pe sătenii din Răzvad, pe episcopul Buzăului, pe protopopul din Târgoviște și pe toți străinii care i-au ascultat povestea la un moment dat.

Mitropolitul, deși citește povestea ei, crede că poate comportarea ei l-a împins pe bărbat să fugă și cere sătenilor să descrie conduita fiecărui soț în parte. După părerea lor, numai „mișelitatea și lenea” l-au făcut să fugă și să-și abandoneze casă și nevasta. După ce a cules mărturiile și a anchetat bine cazul, mitropolitul constata că Neacșa are voie să ceară separarea, mai ales că a așteptat șapte ani și jumătate, depășind cu doi ani

²¹ Constanța Ghițulescu, *op. cit.*, p. 303.

și jumătate timpul prevăzut de lege. Prin cartea de despărțire de la 21 octombrie 1783, ea obține dreptul de recăsătorire, atât de mult dorit.²²

În societatea românească tradițională, femeia era obligată să plece în căutarea soțului, altfel nu se putea recăsători pentru că ar fi comis un mare păcat, cel al bigamiei, asta în cazul în care preotul ar fi acceptat să o cunune fără cartea de despărțire. Femeia nu pleacă de capul ei sau pentru că ar fi fost mânată de sentimente, ci ea se supune unei practici vechi de sute de ani și prescrisă de Biserică pe care fie că vrea, fie că nu, trebuie s-o urmeze. Bărbatul, chiar dacă așteaptă mai puțin, se supune, în practică, aceluiași itinerar al căutării, altfel el nu poate obține libertatea necesară unui nou început, adică dreptul de a-și lua o altă nevastă. Numai în cazul în care vor să rămână singuri sau vor să îmbrace rasa monahală, oamenii secolului al XVIII-lea sunt scutiți de astfel de căutări.

Un alt motiv pentru care se putea solicita desfacerea căsătoriei era bigamia. Plecarea la munca constituie un bun prilej pentru a contracta o nouă căsătorie fără a o declara pe prima. În acest mod procedau micii meșteșugari sau negustorii balcanici veniți din Imperiul Otoman care încheie, în Valahia, o altă căsătorie tăinuindu-și starea civilă sau negând existența unei alte relații. Arhivele au păstrat 16 cazuri de bigamie, dar fără a lua în seamă concubinajul, deoarece asemenea legături, deși socotite ilicite și păcătoase, nu au întinat taină sfântă a căsătoriei: 15 cazuri de bărbați bigami, numai o femeia bigamă.

După Pravilă, o asemenea legătură se pedepsește foarte aspru, fie cu tăierea capului, fie cu închisoarea la ocnă și confiscarea averii, căci legea consideră că nu mai are nevoie de avere din moment ce și-a pierdut cinstea. În practică, mitropolitul își dă seama că nu poate pune în practică pedeapsa capitală. Din momentul în care bigamul își recunoaște vină și implora mila judecătorilor, căindu-se cu adevărat pentru greșeala comisă, el este iertat, dar amenințat că în caz de recidivă știe ce-l așteaptă. Prima soție are întotdeauna prioritate, iar judecătorul ține seama de ceea ce vrea ea, sentimentele sau dorințele soțului bigam nu contează. Dacă prima soție își cere soțul înapoi, soborul îl obliga să se reîntoarcă în patul conjugal, amenințându-l cu pedeapsa în cazul unui refuz.

²² *Idem*, p. 328.

Mitropolitul Grigore îi impune lui Drăgan să se întoarcă la prima lui soție, Ilinca din Craiova, respectând astfel dorința acesteia. Cea de-a doua soție va primi doar ajutor material pentru creșterea copilului rezultat din căsătoria lor ilegitală. Soborul își justifică toleranța în judecarea unor astfel de cazuri și prin necesitatea stabilirii păcii în sânul familiei, deși recunoaște că bigamul „este vinovat dă pedeapsa pentru fapte ce au făcut”, totuși i se acordă iertarea numai „să trăiască” bine cu soția lui. Special este cazul Radei din Bucov, județul Saac. La 1784, tatăl o mărita cu Andrei din satul Glina, județul Ilfov. După doi ani de căsătorie se descoperă că, de fapt, numitul ginere mai are încă o soție de care nu se despărțise. Măsura luată de mitropolit pare halucinantă la prima vedere: întemnițarea Radei la închisoarea protopopului, pe când soțul, care este lăsat liber, trebuie doar să se reîntoarcă la prima soție.²³

Boala unuia dintre soți putea constitui de asemenea un bun motiv pentru divorț, dar nu orice boală putea duce la acordarea divorțului. După Pravilă, se acordă despărțirea pentru lepră, indiferent care din soți se afla bolnav și indiferent în ce moment al vieții a intervenit boala. În ceea ce privește epilepsia, lucrurile se complică, fiindcă dacă boala a intervenit după căsătorie, separarea nu se mai poate face nici pentru soț nici pentru soție. Cele două maladii sunt singurele pentru care se poate invoca separarea, la care se adăugă și impotență. Boala apare ca motiv principal de divorț în 35 de cereri. În 17 cazuri sunt bărbați cei care dau jalba la Mitropolie și în alte 14 jalbe femeile invocă boala soțului, și alte 4 jalbe, unde femeile, cunoscându-și situația, îi dezleagă pe soți de legământul matrimonial. Din cele 35 de cazuri în care boala devine motiv de separare, 31 dintre ele sunt judecate pozitiv. Doar patru cazuri sunt respinse, întrucât ele nu antrenează și neputința economică a partenerului. În două dintre cazuri se acordă numai separarea de corp pe perioada de un an, răgaz socotit suficient de către consiliu pentru că soții să se vindece de sifilis. Un alt caz este ceva mai special: Niță nu are dreptul să invoce orbirea soțului drept motiv de divorț, fiindcă îi cunoștea situație încă înainte de căsătorie și de vreme ce atunci a acceptat, înseamnă că l-a plăcut așa orb, cei cinci ani de viață comună o demonstrează. Așa se

²³ *Idem*, p. 331.

argumentează răspunsul de a-i acorda separarea.²⁴

Bolile invocate sunt teribile: lepră, ologeala, lingoare, febră tifoidă, orbirea, epilepsia, sifilisul, nebunia. Aceste maladii apar de obicei după căsătorie, căci dacă ar fi existat înainte bărbatul ar fi refuzat să se însoare cu femeia bolnavă. Există însă cazuri când, atât femeia cât și rudele ei, ascund boala numai și numai pentru a efectua căsătoria. Epilepsia singură nu constituie un motiv de divorț, ci este asociată cu traiul rău sau cu curvia, acestea din urmă devenind motive principale, în timp ce maladia ca atare trece în plan secundar. Epilepsia face parte din viața multor cupluri din secolul al XVIII-lea, aceasta apărând de cele mai multe ori după încheierea căsătoriei, probabil și ca urmare a bățăilor numeroase și crunte suportate de către soție, „m-au bătut până am dat în boală loviturii”. Soțul se îndepărtează, „se scârbește”, refuză să mai participe la o astfel de experiență. Sarban Dulgheru din București a încercat orice pentru a mântui boala soției sale. Mihalcea este atinsă de cinci ani de „o boală grea, a nebuniei”. Rugăciunile și cheltuielile făcute pe la biserici și „doftorese” nu l-au ajutat prea mult. Cum crizele ajung violente și dese, soțul trebuie să angajeze o femeie cu simbrie care s-o supravegheze pe ea, casă și mai ales copiii încă mici. Alături de această imagine casnică se afla o altă imagine, cea a rețelei de sociabilitate la care Sarban tine foarte mult. Sarban își pledează cu disperare cauza deoarece tot ce agonisește se risipește ca vântul fără să știe pe ce, soția lui fiind necapabilă nici măcar să judece. Bărbatul cere măcar preluarea sarcinii îngrijirii femeii de către mănăstirea Sărindar că el să poată să-și vadă în liniște de copii și casă.²⁵

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea încep din ce în ce mai des să fie menționați medicii ca experți în asemenea cazuri. Chiar dacă ei nu vin întotdeauna în fața instanței, prezența și mărturia lor este cerută cu insistență de către judecători.

De cele mai multe ori, s-a ajuns ca unul dintre soți să solicite desfacerea căsătoriei, în ciuda faptului că o condiție esențială a căsătoriei valide era consimțământul mutual, libera declarație a celor doi tineri care

²⁴ *Idem*, p. 344.

²⁵ *Ibidem*.

doreau să se căsătorească, întrucât realitate a infirmat de multe ori cadrul legal ce implica acordul de voință, focul intereselor materiale, mirajul unei căsătorii ce oferea șanse de ameliorare a situației materiale etc. au influențat decizia părinților de a-și căsători copiii în funcție de aceste interese, neglijând absența unor legături afective între cei doi parteneri. În atare condiții, coeziunea și solidaritatea familiei s-au transformat treptat într-o viață încordată și uneori violentă, ce avea ca sfârșit, de cele mai multe ori, desfacerea căsătoriei. Între alianță și dorință nu a existat întotdeauna o concordanță. Din aceste motive a început drama unor asemenea căsătorii.